

TÜRKÇENİN GÜCÜNE GÜVENELİM

Sevgi Özel
Dil Derneği Başkanı-Yazar

Giriş

İşi, uğraşı başka başka olanların, dahası ilköğretim çocuklarının bile Türkçe için kaygılandığı günümüzde, bu kaygıların yalnız Türkçe için olduğunu söylemek olanaksızdır. Çünkü ülke ne durumdaysa, Türkçe de o durumdadır. Bir başka deyişle siyasal, kültürel ve ekonomik açılardan ülkeyi karanlığa doğru sürükleyen, puslu, önümüzü ve yarınımızı görmemizi engelleyen bir süreçten geçiyoruz. Doğallıkla bu durumdan en çok etkilenecek kurumlardan biri, hatta başta geleni “dil”dir. Ne yazık ki, bizi kuşatan sorunları özellikle ayrı ayrı ele alarak, özellikle birbiriyle ilişkilendirmeyerek topluma köşe kapmaca oynatan, her seçim öncesi kendi köşesini değiştirerek insanları şaşkına çeviren politikacıları olduğu gibi, bu anlayışa hizmet eden bilimci ve sanatçıları anlamak gerçekten kolay olmuyor. Kuşkusuz “dil” konusunda da böyle. 2000’li yıllara gelmişken ve artık bilimsel veri ya da uzman yetersizliği söz konusu bile değilken, 1950’den bu yana Türkçenin eğitim ve öğretimi, hâlâ ninelerimizin ninelerinin alışkanlığıyla yapılıyor. Türkçe, “ses/biçim/anlam” özellikleri parçalanarak, çağdaş Türk ve dünya yazınının sağlıklı metin-

leri, bilimselliği kanıtlanmış, yerleşmiş kurallar göz ardı edilerek öğretilmeye, daha doğrusu öğretilmemeye çalışılıyor. Çünkü 1950’den bu yana siyasal iktidarların “sağ” kolu, Türk Devrimiyle, bu devrimin en önemli dayanağı olan Dil Devrimiyle hesaplaşıyor. Bu hesaplaşmaya ise sözde aydınlar, sözde bilimciler, sözde sanatçılar çanak tutuyor.

Bu savlarımızı inandırıcı bulmayan, son beş yılda okutulan ilköğretimdeki Türkçe kitaplarına bakabilir. Ders kitapları, eğitim-öğretim programları bilimsel, sanatsal deneyimimiz arttıkça iyileşeceğine, 1950’den bu yana sürekli kötüleşiyor. Ulusal eğitim kurumları, en kötü dönemini de son beş yıldır yaşıyor; parasız dağıtılan ders kitaplarını incelediğimizde, bu kitapların gerçekten “beş” para etmediğini görebiliyoruz. Kitap yazarları ve

yayıncılarının da eskimiş, işlevsiz programlara hiç karşı çıkmamaları ayrıca düşünülmesi gereken bir konudur.

Çocuk ve gençleri düşünmekten, kendi yargısını üretmekten alıkoyan test yöntemi, Türkçeyle düşünme becerisi kazanmalarını önleyen yabancı dille öğretim, son 60 yılda, kendini doğru anlatamayan, kendisi dışında olup bitenleri doğru anlayıp algılayamayan, iki satırlık mektubu doğru yazamayan, yöneltilen sorunun “a, b, c...” şıklarının da verilmesini bekleyen “anlama/ konuşma/ dinleme/ okuma/ yazma” özür-lü bireyler yetiştirmektedir. Yazık ki bu sıkıntıyı her alanda görebiliyoruz.

İşin ilginç yanı, bu hiç duruma tepki verilmemesi, bir avuç uzmanın ya da sorumluluğunun bilincindeki kitle örgütlerince verilen tepkilere aydınların, bilimcilerin, sanatçıların ve aydınlanmacı örgütlerin suskun, duyarsız kalmasıdır. Korkumuz, kaygımız burada düğümlemektedir; böyle giderse bilimsel, sanatsal ürünlerimizi anlayacak, okuyacak birilerini bulabilecek miyiz? Bırakın bilimsel, sanatsal olanı anlamayı, birbirimizle günlük iletişimde anlaşabilecek miyiz?

Türkçenin Öyküsü

İşte böyle bir ortamda, kaygılarımız azalmayıp artarken türlü uygulamalar (teknik) alanlarında düşünce üretmelerin, düşüncesini ürüne dönüştürüp adını koyanların da düşün insanları, dilciler, yazarlar gibi, dil konusunda her zamankinden titiz ve duyarlı olması gerekiyor.

Evet, şu bir gerçek... Tıp dili, hukuk dili gibi, uygulamalı bilim (teknoloji) dili de yazık ki hâlâ Türkçeleştirme açısından çok yol alabilmiş değil. Önce bunun nedenlerini düşünelim.

Bilindiği gibi Türkçenin öyküsü, 8. yüzyıldan bu yana hüznle karılmıştır. Dünyada pek az dil, Türkçe gibi savrulmalar yaşamıştır. Türklerin Orta Asya'dan çıkmalarıyla başlayan uzun yolculukta Müslümanlıkla tanışmaları, Anadolu'ya gelirken ve Anadolu'da yerleştikten sonra karşılaştıkları yeni kültürler, dolayısıyla yeni diller, yazık ki Türkçeyi olumsuz anlamda etkilemiştir. Selçuklu İmparatorluğunun en görkemli dönemlerinde Türkçe devlet dili değildir. O dönemlerin yöneticileri, bilimci ve sanatçıları, Türkçede olmayan kavramlara Türkçenin olanaklarıyla karşılıklar üretmek yerine "din" bağıyla yakınlaştıkları Arapçayı devlet dili, sanatsal yanına öykündükleri Farsçayı da sanat dili olarak benimsemiş, bu iki dilden biri zaman zaman baskın kılınmış, Türkçeyle yapısal açıdan hiç benzerliği olmayan bu iki dilin yalnız sözcükleri değil, kuralları da dile dolmuştur. Bununla da yetinilmemiş İtalyancadan, Rumcadan yüzlerce sözcük Türkçeye girmiştir.

Ta 11. yüzyıldan başlayarak birtakım aydınlar, bilimciler Türkçeyi Arapça ve Farsçaya karşı koruma çabası göstermişlerdir. Tapınmada ve medreselerde kullanılan Arapça ile edebiyatta yeğlenip divan dili olarak da etkinlik kazanan Farsçanın, o dillerde yayım-

lanan buyrukların, yazılan kitapların geniş halk topluluklarınca anlaşılması olanaksızdır. Okuryazar kesimin ve yöneticilerin bu yabancı dil tutkusuna karşın "tebaa" sayılan halk çoğunluğu, Yunus Emre gibi ozanların anlatışında daha da güzelleşen Türkçeye sahip çıktıkları, onu konuşmayı sürdürdükleri için Türkçe varlığını yüzyıllarca koruyabilmiştir.

Aydın kesimle okuryazar olmayan halk, yöneticilerle yönetilenler arasındaki bu dil ayrılığının ve anlaşamamazlığın bazı tepkilere yol açması kaçınılmazdır. Buna en somut örnekler olarak Anadolu dışında Kaşgarlı Mahmut ile Ali Şir Nevai'yi, Anadolu'dan da Karamanoğlu Mehmet'i gösterebiliriz.

Kaşgarlı Mahmut, Arapçanın giderek yaygınlık ve üstünlük kazanması üzerine Divanü Lügat-it-Türk'ü (11.yüzyılda) yazmıştır. Selçuklu İmparatorluğunun parçalanmasından sonra beyliklerden birinin başına geçen Karamanoğlu Mehmet Beyin 1277'deki, "Bundan

böyle her yerde Türkçe konuşulacaktır" anlamı taşıyan ama Türkçe sözcüklerin egemen olmadığı haykırışı, Türkçenin tarihsel akışı içinde bu nedenle büyük önem taşır. Ne ki Mehmet Beyin bu "ferman"ı da etkili olmaz. Ali Şir Nevai ise Türkçeyi Farsçaya karşı savunma gereği duyarak Muhakematü'l-Lügatayn (15. yüzyıl sonu; sözcüklerin karşılaştırılması) adını verdiği yapıtını ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğunun en görkemli dönemi olan 16. yüzyıla gelindiğinde Türkçe tanınmaz durumdadır. İmparatorluk yeni okullar açarken, hangi dille öğretim yapacağını şaşırır. Örneğin tıp terimlerinin hemen hiçbirinin Türkçesi yoktur, tıp fakültesinde hangi dil kullanılacaktır; aydınlar arasındaki tartışma da ilginçtir. Ya Arapçaya ya da Fransızcaya yaslanması düşünülür de Türkçe terim üretme yolu akla gelmez. Çünkü Türklerin beş kıtaya yayılan bu son imparatorluğunda da yönetim "din" odaklıdır; yöneticilerin, aydınların, yazarların Arapça ve Farsçaya "manevi" bağları, "ulusal" bağlardan önde gelmektedir. Bu "manevi" bağ, bugün olduğu gibi yüzyıllar önce de Türkçenin bilim ve sanat dili olabileceğine ilişkin inancı köreltmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına uzanan süreçte aydınlar, yazı ve dil sorununu çok tartışmış, bu sorunlara çözüm aramışlardır. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve başkaları, ya sorunu Türkçenin gücüyle ya da yine Osmanlıca içinde dönerek çözmeye bakmışlar ama bir çıkış yolu bulamamışlardır. Çünkü Türkler tarihin her döneminde yabancıya ve yabancı dillere büyük hayranlık beslemişlerdir. Bugün ürün, işyeri adlarında ve tabelalarda görülen yabancı sözcük saldırısının da bu nedenle "psikolojik" bir anlamı olmalıdır.

Bu öyküyü daha da acılı kılan, cumhuriyetle birlikte Türkiye Türkçesi olarak

andığımız ve ulusal kimlik saydığımız dilimizin tarihsel akışını ortalama eğitilmiş ya da çok “bilgili” görünen aydınların çoğunun bilmemesidir. Bilip de bilmezden gelenlerin ayıbı ise başışları gibi değildir. Çünkü böyleleri bilgiyi, bireysel çıkarın önüne geçirecek bilgi ve kültür öksüzü politikacıların ekmeğine yağ sürmektedir.

Bilindiği gibi Mustafa Kemal ve arkadaşları, bağımsızlık savaşımızın hemen ardından bir Kültür Devrimi başlatırlar. Siyasal bağımsızlık, her alandaki yeniliklerle taçlanacaktır. Ulusun kılığı kıyafeti, ölçüsü takvimi değişir. Çaputlara bulanmış görüntüdeki Türk ulusu çağdaş dünyanın olanaklarına kavuşmak için kolları sıvar. Bir yandan kendi buğdayından ekmeğini yoğurur, kendi pamuğundan bezini dokur, kendi pancarından şekerini yapar, öte yandan bu üç “beyaz”la yaşamında bembeyaz sayfa açmak için yayımcıların (emperyalizmin) boynuna taktığı imparatorluk borçlarını da ödemeye girişir ve öder de.

Bir bütün olan ve Türk Devrimi olarak adlandırdığımız bu yenilikler demetinin daha hızla yaygınlaşması için toplumun önünde iki önemli engel bulunmaktadır. Bu engellerin biri yazı, öteki de dildir. Genç cumhuriyet 1923-28 arasında beş yıl boyunca Arap Abecesine dayalı eski yazıyı kullanır. Arap abecesi öğrenilmesi kolay olmayan bir dizgedir; üstelik imparatorluk döneminde eğitim çoğunca hacı hocaların eline bırakıldığı için halkın büyük bölümü “ümmî”dir; yani okuma yazma bilmez. Bu nedenle Arap abecesiyle

yazılan her şeye dinsel anlam yükler; bu da toplumun bilgisizliğinden yararlanmak isteyenlerin işine gelir. Halkın dilekçesini de muskasını da çıkar karşılığı “derin âlim” bilinen yobazlar yazar. Benim kuşağım bu dönemi yaşayan dedesi ve ninesinden çok acılı öyküler dinlemiştir.

Harf Devrimi, yüzyıllardır Arapça ve Farsçanın baskınına uğrayan Türkçenin ne duruma geldiğini iyice gösterir. “Halk Mektepleri”nde, yaşı ilerlemiş olanlar bile kısa zamanda okuma yazmayı öğrenir, eğitime hemen yeni abece ile başlanır. Harf Devriminden dört yıl sonra da Dil Devrimi başlar; bu devrim uzun soluklu bir koşudur. Türkçe bilim ve sanat dili olarak, bütün bilim, sanat, uygulam terimlerini, sözcüklerini karşılayacak yolda yenileşerek gelişmesini sürdürecektir.

Atatürk’ün 12 Temmuz 1932’de kurulmasına öncü olduğu “Türk Dili Tetkik Cemiyeti”, özerk ve özgürce çalışacak bir dernektir (adı, 1936’da Türk Dil Kurumu olarak Türkçeleştirilir). 26 Eylül 1932’de ilk kurultayını yapan Türk Dil Kurumu çalışma alanlarını, kollarını, çalışacak kişileri belirler ve yabancı dilcilere bile parmak ısırtan bir hızla Türkçenin yolu açılır. Halk ağızında, eski kaynaklarda kalan Türkçe sözcükler gün yüzüne çıkarılırken bir yandan da yeni kavramlara karşılık bulunur. Atatürk kendisi de bu etkinliklere katılmakta, Türkçe için çalışmaktadır. Geometri terimleri başta olmak üzere Türkçeye birçok yeni sözcük, terim kazandırır. Ölüm döşeğinde bile Türkçeyi düşünür; ölümünden 65 gün önce eliy-

le yazdığı vasiyetnamesiyle Türk Tarih ve Dil Kurumlarına gelir bırakır. Amaç, ölümünden sonra bu kurumların yaşamını güvence altına almaktır.

2007 yılı, Türk Dil Kurumu’nun ve Dil Devriminin 75. yılıdır. Türkçe devrimin ilk yıllarında yenileşme açısından büyük bir ivme kazanmışken, Atatürk’ün ölümünden sonra ve özellikle 1950’de başlayan Demokrat Parti iktidarıyla ara durağanlaşmıştır Dilin yalınlaşması, din (inanç) ekseninden uzaklaşıp aklın öncülüğündeki bilim ve sanatın verilerine göre gelişmesi; halkın her şeyi kolayca anlayıp sorgulayabilecek olması, ne yazık ki devrim karşıtlarının işine gelmemiştir.

Görüldüğü gibi Türkçenin yüzü, yüzyıllar boyunca değişmeyen kafalar yüzünden bir türlü gülmemektedir. Atatürk’ün yaptığı, 1277’de Karamanoğlu Mehmet’in çaktığı kıvılcımı bir kültür ateşine çevirmektir. Nitekim Atatürk ve arkadaşları bu kültür ateşini, bir üfle-yişte sönecek gibi değil, sonsuza dek sürecek biçimde yakmışlardır. 1983’te, 12 Eylülcü beş paşanın oluşturduğu Danışma Meclisi, içindeki bir avuç üyenin tepkilerine karşın, Atatürk’ün vasiyetnamesini çiğneyerek, hiçbir yasal gerekçesi olmadan, hukuk kurallarını zorlayarak ve 1982 Anayasasının 134. maddesine dayanarak Atatürk’ün dernek olarak kurduğu Türk Tarih ve Dil Kurumlarını kapatmışlardır. Bu nedenle şimdiki Başkanlığa bağlı olan Türk Dil Kurumu, Atatürk’ün kurduğu kurum değil, Kenan Evren’in kurduğu bir yapıdır. İçine de sürekli dilde devrime karşı çıkan, aya güneşe göre yön değiştiren kişiler atanmıştır.

1982 Anayasasının birçok maddesi dışardan gelen baskılarla da değiştirilmişken, 12 Eylülcülerini güvence altına alan geçici 15. maddenin tamamı ile 134. maddesi bir türlü değiştirilmekte, Türkiye 24 yıldır bu hukuk ayıbı ile yaşamaktadır. Üstelik çiğnenen, Evren’in değil, laik cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal’in vasiyetnamesidir.

1987'de kurulan Dil Derneği, hem Dil Devriminin akışını sürdürmekte, hem de Atatürk'ün vasiyetnamesi üstündeki hukuk lekesinin silinmesi için savaşım vermektedir.

Türkçe ve Uygulayım Bilimciler

1983 öncesindeki Türk Dil Kurumu, alan uzmanları ve dilcilerin el ele vermesiyle 102 dalda terim sözlüğü çıkarmış, Türkçe terimlerin büyük bölümü eğitim-öğretim kurumları ve programlarında kullanılır olmuşken, 1983'ten bu yana çark tersine döner olmuştur. Kimi bilim dallarının ortak terimlerinde bile her bilimciye göre değişen, bireysel kullanımların öne geçtiği ya da Türkçe terimlerin bırakılıp yabancılarının yeğlendiği bir sürece girmiş bulunuyoruz.

Türkçenin öyküsünü anlatırken vurgulama gereği duyduğumuz şeydu: Türkçe ne yazık ki dün olduğu gibi, bugün de bir aydın aymazlığı ile yüz yüzedir. Her dönem, Türkçenin başına gelenlerde aydınların, bilim ve sanat adamlarının payı büyüktür. Aydın

duyarsızlığı, suskunluğu, bilgisiz yöneticilere güç vermektedir.

Bugün de aynı durum söz konusudur. Başbakanlığa bağlı Türk Dil Kurumu ölçünlü dil ve yazım (imla) birliğini bozarken, bu duruma tepki vermeyen bilimciler, bilimsel tartışma ve tepki yerine, kolaycılığı yeğlemektedir. Yabancı dille öğretimin yanı sıra, üniversitelerde bilim üretenlere İngilizcenin dayatılması, bir bilim insanının kendi diliyle ürettiğini İngilizceyle bilim dünyasına sunması, yeterince tartışılmakta, uygulayımçılar da kendi alanlarındaki terimlerin Türkçesini aramak yerine, İngilizcesiyle yetinmektedir. Çünkü onlardan Türkçesini isteyen yoktur; onların da Türkçesini arama coşkusu, yanlış uygulama ve yönlendirmeler yüzünden yok edilmektedir.

Halkın tüketici olmaya zorlanması, özellikle uygulayım bilimsel (teknolojik) ürünleri adıyla birlikte satın alması, değişik alanlarda çalışan bilimcilerin kendi terimlerini Türkçeleştirmek için hiç çabalamaması, hatta Türkçe kavramları benimsememesi şaşırtıcıdır. Oysa ilkin bilimci Türkçeye güvenmek zorundadır. İçinde

bulduğumuz dönemde yine de uygulayım bilimcilerin toplumbilimcilerin çoğundan daha duyarlı, daha özenli olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, dün böyleydi, bugün de böyle sürüyor. Örneğin kimi mühendislik oda ve birliklerinin, kimi tıp odalarının, kendi alanlarının terimlerini Türkçeleştirmek için oluşturduğu kurullar, bu kurullarca yapılan çalışmalar gerçekten övgüye değer çabalardır.

Uygulayım bilimcilerin bulunan Türkçe karşılıkları yeğlemesi, alan uzmanı olduğu için dilcilerle birlikte çalışması, 1983 öncesinde olduğu gibi yoğunlaşmalıdır. Bilgisayar adı ve bununla birlikte gelen yüzlerce kavramın Türkçesinin hızla yerleşmesi, uygulayım ürünlerinin adıyla birlikte değil, kendisinin alınabileceğinin kanıtıdır. Yeter ki hızlı davranalım, yabancı kavram ya da ad yerleşmeden önce adını, Türkçesini bulalım. Yerleşenlerle de uğraşmamız gerektiği bilincini yadsımayalım.

Biz Dil Derneği olarak, kısıtlı olanaklarımıza karşın kimi çalışmalar başlattık. Bu çalışmalara katılacak, görüş, öneri ve eleştirileriyle el verecek uygulayım bilimcileri bekliyoruz. ◀

